

TARIX FANINI O‘QITISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING SAMARADORLIGI

Kazakbaeva Nigora Faraxadovna

*Qaroqalpog‘iston Respublikasi Shumanay tumani 23-sonli maktabi tarix
fani o‘qituvchisi.*

Annotatsiya. Ushbu maqolada tarix fanini o‘qitishda innovatsion texnologiyalarni joriy etishning ahamiyati, metodik jihatlari va amaliy natijalari yoritilgan. Interaktiv vositalar, raqamli ta’lim resurslari, multimedia, virtual ekskursiyalar kabi zamonaviy texnologiyalar o‘quvchilarning tarixiy bilimlarni chuqurroq o‘zlashtirishiga, darslarda faollikning ortishiga va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarining shakllanishiga yordam beradi. Maqolada shuningdek, innovatsion texnologiyalardan foydalanishning o‘quvchilarning motivatsiyasiga ta’siri ham tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: Tarix ta’limi, innovatsion texnologiyalar, interaktiv metodlar, raqamli resurslar, virtual ekskursiya, ta’lim sifatini oshirish.

Bugungi kunda ta’lim jarayonini zamonaviy texnologiyalarsiz tasavvur etib bo‘lmaydi. Ayniqsa, tarix fanida mavzularni hayotiy misollar, tarixiy hujjatlar, xaritalar va arxiv materiallari orqali chuqur o‘rganish lozim. Bu esa innovatsion yondashuvlarni talab etadi. Maqolada tarix fanini o‘rgatishda interaktiv va axborot texnologiyalaridan foydalanish samaradorligi tahlil qilinadi.

Zamonaviy ta’lim tizimida rivojlantiruvchi ta’lim texnologiyalaridan keng foydalanilmoqda. Bu yondashuvda pedagogik ta’sirlar bolaning shaxsiy va psixologik imkoniyatlarini rivojlantirishga yo‘naltiriladi, uni faol ishtirok etishga undaydi va o‘z salohiyatini ro‘yobga chiqarishiga zamin yaratadi. Bu jarayonda

bola passiv qabul qiluvchi emas, balki o'z ta'lim faoliyatining to'laqonli ishtirokchisi va sub'ekti hisoblanadi.

Rivojlantiruvchi ta'limning asosiy mezonlaridan biri – bu o'quv jarayonini bolaning proksimal rivojlanish zonasi doirasida tashkil qilishdir. Proksimal rivojlanish zonasi (PRZ) – bu bolaning hozirgi mustaqil bajarishi mumkin bo'lgan vazifalari bilan, kattalar yoki tengdoshlari bilan hamkorlikda bajarishi mumkin bo'lgan vazifalari oralig'idagi rivojlanish nuqtasidir. Bu hudud – bolaning yangi bilim va ko'nikmalarni egallashi uchun eng samarali zonadir.

PRZ orqali o'quvchi o'zining mavjud salohiyatidan chiqib, yangi yutuqlarga erishadi. Bu zona, aslida, bolaning hali to'liq egallamagan, biroq o'zlashtira olishi mumkin bo'lgan bilim va ko'nikmalarni o'z ichiga oladi. Shu sababli, bu zona doimiy rivojlanishga ochiq, va undan to'g'ri foydalanish bola uchun katta imkoniyatlar eshigini ochadi.

Rivojlantiruvchi ta'limning eng muhim xususiyatlaridan biri – bu PRZni shakllantirish, bolaning aqliy faoliyatida yangi neoplazmalar, ya'ni yangicha fikrlash va tushunish jarayonlarini yuzaga keltirish, uni rag'batlantirish va faoliyatga undashdir.

Biroq, bolaning haqiqiy rivojlanish zonasi bilan proksimal rivojlanish zonasini ajratib olish, ya'ni u ayni damda nimalarni mustaqil bajara oladi va qaysi vazifalarni faqat ko'mak orqali bajara olishini aniqlash – bu o'qituvchidan yuqori darajadagi pedagogik tajriba va sezgirlikni talab etadi. Hozircha bu jarayon ko'pincha o'qituvchining ichki sezgisi va intuitiv qarorlariga tayanadi.

Innovatsion texnologiyalar — bu ta'limda samaradorlikni oshirish maqsadida yangi yondashuvlar, vositalar va metodlarni qo'llashdir. Tarix fanida quyidagilar keng qo'llanmoqda:

- Interaktiv doskalar va taqdimotlar
- Elektron darsliklar va test tizimlari
- Virtual muzeylar va 3D xaritalar

- Video-darslar va tarixiy filmlar

Bundan tashqari, fanlararo aloqadorlik o'quv jarayonining tarkibiy qismi sifatida o'quvchilarda bilimlarni chuqurroq o'zlashtirishga, ularni turli fanlar kontekstida qo'llash ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Ammo bu jarayonda muayyan ziddiyatlar ham vujudga keladi. Jumladan, fanlararo aloqadorlik asosida tashkil etilgan darslarda o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilgan bilimlarni amaliyotda mustaqil qo'llash va ulardan yangi bilim hosil qilish, o'rganilayotgan yangi mavzuni anglash uchun boshqa fanlardan olingan ma'lumotlarni to'g'ri integratsiya qilishda muammolar paydo bo'lishi mumkin. Aynan shu jihatlar fanlararo aloqadorlikning murakkab, lekin foydali pedagogik mexanizm ekanligini ko'rsatadi.¹

Shuningdek, o'quv fanining mazmuni va o'quvchilarning bilish ehtiyojlari o'rtasida qarama-qarshilik paydo bo'lishi natijasida muammoli vaziyatlar yuzaga keladi. Bu muammoli holatlarni to'g'ri boshqarish esa o'quvchilarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirish, mustaqil izlanish ko'nikmalarini shakllantirish va ularni turli fanlar bilimlarini uyg'unlashtirib qo'llashga undaydi.

Fanlararo aloqadorlik asosida tashkil etilgan darslarga quyidagi didaktik talablar qo'yiladi:

Dars jarayonida o'quvchilar boshqa fanlardan olgan bilimlarini yangi mavzuni o'zlashtirish uchun jalb eta olishlari va ularni amaliyotda tatbiq qila olish malakasiga ega bo'lishlari kerak.

O'qituvchi boshqa fanning mazmunini aynan takrorlashdan saqlanishi, balki o'sha bilimlarning mazkur dars mavzusidagi ahamiyatini ko'rsatib berishi zarur. Bu orqali o'quvchilar bilimlararo bog'liqlikni anglab yetishadi va o'z bilish faoliyatlarini yanada samarali tashkil etishga intiladilar.

¹ Alimova D. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. T.: TDPU nashriyoti, 2020.

Fanlararo aloqadorlikni yo‘lga qo‘yishdan asosiy maqsad – o‘quvchilarda turli fanlardan egallangan bilimlarni birgalikda qo‘llash orqali yangi masalalarni mustaqil hal eta olish kompetensiyasini rivojlantirishdir. Bu esa ularning analitik fikrlashini kuchaytiradi, hayotiy vaziyatlarga kompleks yondashuvni shakllantiradi hamda bilimlar integratsiyasi orqali chuqurroq o‘zlashtirishni ta’minlaydi.

Rivojlantiruvchi ta’lim inson tafakkurining chuqurlashuvi, uning bilish qobiliyatlari va mustaqil fikrlash salohiyatini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Ayniqsa, tarix fanining mazmuni va sifati bu rivojlanish jarayonining poydevorini tashkil etadi. Tarixiy ma’lumotlar to‘liq, aniq, asosli va faktlarga boy holda, ortiqcha yuklamalardan holi tarzda taqdim etilsa, u nafaqat o‘quvchini bilim bilan qurollantiradi, balki uning dunyoqarashi va fikrlash uslubini rivojlantirishga ham xizmat qiladi.

Dars jarayoni hissiy jihatdan ta’sirli, jonli, tushunarli tarzda tashkil etilsa, o‘quvchilarni o‘rganishga qiziqtiradi, ularni faol bilim olishga undaydi. Shu sababli, bitta mavzu turli o‘quvchilarda turlicha natijalar beradi – bu esa o‘quvchilar bilim faolligini oshirish zarurligini yana bir bor isbotlaydi. Bunday farqlar asosan darsda berilgan imkoniyatlardan qanday darajada foydalanilganiga bog‘liq.

Demak, rivojlantiruvchi ta’limning asosi – bu o‘quvchilarning bilishga bo‘lgan qiziqishi va o‘z fikrini mustaqil ifoda eta olish qobiliyatidir. Yangi avlod o‘quvchilari tayyor bilimlarni qabul qilishdan ko‘ra, bilimlarni o‘zlari izlab topish, tushunish va tahlil qilish orqali chuqurroq o‘zlashtiradilar. Bu esa ularning kognitiv salohiyatini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Agar o‘quvchi tarixiy bilimlarni o‘zlashtirish bilan birga, bu bilimlarga qanday erishishni ham o‘rganadigan bo‘lsa, u holda tafakkuri optimal rivojlanadi. Aksincha, agar o‘qituvchi faqat tayyor xulosalarni yetkazsa, bu o‘quvchining aqliy faolligini cheklaydi, chunki u baholash jarayonida faqat boshqa birovning fikrlarini takrorlaydi.

Shunday ekan, tarix fanini o'qitishda asosiy maqsad – o'quvchilarni mustaqil fikrlashga, fakt va hodisalarni tahlil qilish, solishtirish va baholashga o'rgatishdir. Bu yondashuv o'quvchilarning nafaqat bilimini, balki tafakkurini, mulohaza yuritish ko'nikmalarini va intellektual faolligini ham rivojlantiradi.

Shuningdek, tarix darslarini samarali tashkil etish uchun o'qituvchi tomonidan muloqotga asoslangan pedagogik vaziyatlar yaratish muhim ahamiyat kasb etadi. Har bir o'quvchining dars jarayonida faol ishtirok etishi, tashabbus ko'rsatishi, mustaqil fikrlashi va tanlov imkoniyatiga ega bo'lishi ta'lim jarayonining asosiy talablaridan biridir. Aynan shunday yondashuvlar moslashuvchan, tizimli va individual yondashuvga ega darslarni tashkil qilish imkonini beradi.

Guruhli o'qitish texnologiyalari esa dars jarayonini yanada jonlantirib, o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini o'zaro almashish, birgalikda muammolarni hal qilish, hamkorlikda qarorlar qabul qilish, kommunikatsion ko'nikmalarini rivojlantirish kabi maqsadlarga xizmat qiladi. Guruhli ishda har bir ishtirokchi faol bo'lishi, o'z hissasini qo'shishi, fikr bildirishi va mas'uliyatni his qilishi zarur. Guruh ichida vazifalar aniq taqsimlanadi, harakatlar rejalashtiriladi va kerakli faoliyat usullari tanlanadi. Bunda o'quvchilar o'zaro anglashuv, aloqa va hamkorlik muhitida ishlaydi.

Dars davomida jamoaviy ishni tashkil etishning asosiy jihatlaridan biri shundaki, o'quvchilar muayyan tarbiyaviy yoki o'quviy maqsadga erishish uchun guruhlariga ajratiladi. Har bir guruh belgilangan vazifani bajaradi, bu vazifa yagona bo'lishi yoki o'quvchilarning bilim darajasiga qarab tabaqalashtirilgan bo'lishi mumkin. Guruh a'zolari topshiriqni o'zaro maslahatlashgan holda, o'qituvchi yoki guruh rahbari ko'magida bajaradilar. Muhimi, har bir ishtirokchining individual hissasi hisobga olinadi va baholanadi. Guruh tarkibi esa doimiy bo'lmaydi — u dars mavzusi, vazifaning murakkabligi va o'quvchilarning imkoniyatlaridan kelib

chiqib shakllantiriladi. Bu esa o'quvchilarning imkoniyatlarini to'liq namoyon etishlari uchun keng sharoit yaratadi.²

Integratsiyalashgan darslarni samarali tashkil etishda har bir o'quvchining individual xususiyatlarini e'tiborga olish muhim ahamiyat kasb etadi. Bunda ta'lim jarayoni nafaqat sinf yoki guruh darajasida, balki har bir bola shaxsiga mos holda yo'naltiriladi. Har bir o'quvchining shaxsiy fazilatlari, ijodiy qobiliyatlari, qiziqishlari va ehtiyojlari alohida hisobga olinadi. Ana shunday yondashuv orqali bola o'zini qadrlangan va tushunilgan his etadi, bu esa uning o'quv faoliyatiga bo'lgan ishtiyoqini yanada oshiradi.

Bunday individual yondashuvni amalga oshirishda o'quv jarayoniga turli interaktiv metod va o'yinlarni joriy etish tavsiya etiladi. Jumladan, "Atamalar izohi", "Juftini top", "Aql charxpalagi" kabi o'yinlar orqali bolalarning fikrlash doirasi kengayadi, bilim olish jarayoni esa qiziqarli tus oladi. Masalan, "Atamalar izohi" o'yinida har bir bola o'z ismining bosh harfiga mos atamani aytish orqali faol ishtirok etadi, bu esa ularning ijodiy tafakkurini va lug'at boyligini rivojlantiradi.

"Juftini top" o'yinida esa har bir o'quvchiga savollar va ularning javoblari yozilgan tarqatmalar taqdim etiladi. O'quvchilar ushbu materiallar asosida to'g'ri savol-javob juftliklarini topishga harakat qilishadi. Bu jarayonda nafaqat bilim, balki tezkorlik, diqqat-e'tibor, mantiqiy fikrlash va hamkorlik ko'nikmalari ham rivojlanadi.

Bunday o'yinlar orqali bolalarning mustaqil fikrlashi, tahliliy yondashuvi, o'z ustida ishlash qobiliyati shakllanadi. Shuningdek, ular tarixiy va zamonaviy davrlar o'rtasida bog'liqlikni ko'ra olish, voqeliklarni qiyoslash va xulosa chiqarish ko'nikmalarini egallashadi. Shu jihatdan qaralganda, ta'limda integratsiyalashgan yondashuv nafaqat dolzarb, balki zaruriy ehtiyojdir.

² K Hamidova; Tarix o'qitish metodikasi. –Toshkent, 2015.

Zamonaviy ta'limning asosiy maqsadi – o'quvchini faollikka undash, uning ichki imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish va ijtimoiy hayotga tayyorlashdir. Shu bois, integratsiyalashgan ta'lim metodlari o'quvchilarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlaydi va hozirgi zamon talablari bilan hamohang bo'lib, ularning bilimga bo'lgan qiziqishini oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, innovatsion texnologiyalar tarix fanini yanada jozibador, interaktiv va samarali qiladi. O'quvchilarning tarixiy tafakkurini rivojlantirish, ularning faolligini oshirish hamda mustaqil ishlash ko'nikmalarini shakllantirishda innovatsion yondashuvlar muhim o'rin tutadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Soliyev A., G'aybullayev B. Tarixni o'qitish metodikasi. T.: O'qituvchi, 2015.
2. Alimova D. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. T.: TDPU nashriyoti, 2020.
3. K Hamidova; Tarix o'qitish metodikasi. –Toshkent, 2015.
4. Xoshimova M. K. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. (Ma'ruzalar matni). T.:TDIU, 2017.
5. Sapaev V., Madrakhimov A. The transformation of social consciousness and intelligence of rural population on social life of Uzbekistan //Norwegian Journal of Development of the International Science, 2020. – №. 39-4. – С. 54-56.